

Կարինե Ջաղացպանյան

Կանչ, որ գերում է մարդկային հոգիները

Այս հոդվածը նվիրվում է Աստծո կողմից օժտված երաժշտի լուսավոր հիշատակին, իր հայրենիքի նվիրյալին, որը կյանքից հեռացավ հայերի Եղեռնի պաշտոնական տարելիցը նշելու նախօրեին, իրադարձություն, որի արձագանքներն անցնում են Հարություն Դելլայանի ողջ ստեղծագործության միջով:

Կարմիր փոքրիկ ծաղիկներով չոր ճյուղը, որը զարդարում է մեր հյուրասենյակը, աննկարագրելիորեն գեղեցիկ է: Այս ճյուղը նվիրել է Հարություն Դելլայանը, երբ քրոջս հետ հյուրընկալվել էինք իր մոտ՝ բոլորովին չկասկածելով, որ վերջին անգամ ենք հանդիպում: Արդեն երկար տարիներ Հարությունը մեզ հետ չէ, այնքան անսպասելի հեռացավ կյանքից, որքան և անսպասելի եկավ երաժշտության աշխարհ: Նրա երաժշտական կյանքը տևեց ոչ լրիվ 17 տարի: Բայց այդ ընթացքում նա հասցրեց նվիրել իր հայրենակիցներին և երաժշտության բոլոր սիրահարներին կոմպոզիտորական արվեստի սքանչելի կոթողներ, նպատակամիտված գրավելով երաժշտական հասարակության վստահությունը մեր երկրագնդի ամենատարբեր անկյուններում: Դելլայանը շտապում էր՝ ինքն էլ չգիտակցելով այդ: Շտապում էր հղկել իր խոսքը երաժշտության մեջ, հաղորդակից դարձնել երաժշտական աշխարհի իր ընկալմանը: Եվ այդ խոսքը ստեղծագործություններում բյուրեղացվում էր ոչ ավանդական ձևերով և բովանդակությամբ, հագեցած հայ միջնադարյան և գեղջկական մոնոդիկ մեղեդիներով և ելևէջներով: Անվերջ ստեղծագործական որոնումները, փորձարկումները, հնչյունային համարձակ հայտնագործությունները, գործիքային համադրումները, ձգտումը ստերեոֆոնիկ հնչողությանը, մշտապես ենթարկվելով չափի ինտուիտիվ զգացողությանը, անսովոր տպավորիչ և յուրօրինակ միահյուսվում են ժողովրդական մեղեդիների բնորոշ հնչյունների հետ: Այս ամենն իր հերթին ստեղծում է մի նոր էֆեկտ, որը կարելի է անվանել «դելլայանական ձեռագրի էֆեկտ»:

Իր ստեղծագործական ճանաչման զագաթնակետը հանդիսացավ կամերային նվագախմբի և մենանվագ դաշնամուրի ու գալարափողի համար գրված Topophonon կոնցերտի անհավանական հաջողությունը ԱՄՆ-ում, 1986-ին: Այս ստեղծագործության համար, որում լսվում են 1915-ի արձագանքները, հեղինակին շնորհվեց «Ոսկե փառապսակ» պարգևը և Կալիֆորնիայի կինոյի և հեռուստատեսության խորհրդի Super Star պատվավոր դիպլոմը: Կոնցերտի երաժշտությունը՝ բնորոշ պայծառ պատկերայնությամբ, արտահայտիչ ձայնային համակարգերով, ամբողջական դրամատուրգիական զարգացման ուժգնությամբ, ասես թելադրում է մեկնաբանման տարբեր հնարավորություններ, ինչը և օգտագործել էր դիրիժորը՝ ներմուծելով «գործիքային թատրոնի» տարրեր, որի պայմաններից մեկը կատարողների թատերականացված շարժումներն են բեմի վրա: Հուզմունքի և հիացմունքի շատ մեծ բաժին ընկավ նաև Նվիրում Կոմիտասին դաշնամուրային սոնատին: Սոնատի սեղմ, լակոնիկ լեզվով, որը լրիվ համապատասխանում է Կոմիտասի դաշնամուրային ավանդույթների ոգուն, վերստեղծվում է հայ երաժշտության մեծ դասականի կերպարը: Սոնատի զգացողական տրամադրության մեջ կարծես կենտրոնացած, խտացված է ինքը՝ Դելլայանը՝ իր բարձր քաղաքացիականությամբ, միևնույն ժամանակ՝ նրա հոգու ցավը՝ սեփական ժողովրդի ճակատագրի նկատմամբ: Ազգային գունեղությունը և արտահայտման ժամանակակից հնարքները օրգանական միասնության մեջ են՝ միահյուսվելով և փոխադարձաբար լրացնելով միմյանց: Հնչյունային-տեմբրային ընդգծված գույակցումները, տարբեր ձայնասահմանների հակադրությունները, տարածության մեջ տարբերակվող դարձվածքները արձագանքվում և միախառնվում են ժողովրդական խաղիկներին և երգերին: Այսօրինակ հնարքների ներմուծումը հասցնում է բարձրակետին, սուր դիստանսային հնչողությանը, որն ասես համընկնում է Կոմիտասի և հայ ժողովրդի կյանքի վճռորոշ ողբերգական պահին:

Հարությունին բնորոշ էր ևս մի արտասովոր հատկություն՝ նրա կրքոտ ձգտումը դեպի բարին, ներդաշնակը, լուսավորը: Այս ցանկությունը, թվում է, մարմին էր առնում ամեն մի ստեղծագործության մեջ, դաշնամուրի սոնատում առանձնապես: Այսպես, վերջում արդեն, երբ դաշնամուրի լարերն ասես նմանակում են թառի հնչողությանը, դաշնակահարը հուզված ձայնով երգում է «Նարոյ» ժողովրդական երգը:

Ունկնդրի հիպնոսացված երևակայության մեջ կարծես մոխիրներից հառնում են նոր կյանքի սաղմերը:

Նրանք անցել են ոճրագործության, դավաճանության և անտարբերության ահավոր վայրիվերումների միջով, բայց և այնպես վերապրել են...

Որտեղ էլ որ կատարվեր այս ստեղծագործությունը՝ Միացյալ Նահանգներում թե Կանադայում, Իտալիայում թե Ճապոնիայում, Բսպանիայում թե Պորտուգալիայում ու Խորհրդային Միությունում, մարդիկ արցունքոտ աչքերով են շնորհավորել դաշնակահարներ Հարություն Փափազյանին, Սեդրակ Երկանյանին, Գայանե Ջաղացյանյանին, Մարինե Դելլայանին: Եվ տարբեր ազգերի մարդկանց զգացմունքների այդ միասնությամբ էլ հենց արտահայտվում է կոմպոզիտորական խոսքի անհատական ուժը և ժամանակամետ լինելը, որը այսօր ևս հնչում է զգացմունքային, կրքոտ լարվածությամբ և լավատեսությամբ:

«Երաժշտական Հայաստան» ամսագիր,
N1 (5) 2002